

## Odcienie niemieckiego antysemityzmu

Kamil Frymark

Na ulicach największych niemieckich miast coraz częściej dochodzi do incydentów antysemitycznych. Mimo że walka z antysemityzmem jest uznawana w Niemczech za część doktryny państwowej, w ostatnich latach wśród Żydów żyjących w Niemczech zdecydowanie wzrosło poczucie zagrożenia i to do tego stopnia, że 44% z badanych rozważa emigrację. Od kilkunastu miesięcy prowadzone są debaty nad „zaimportowanym antysemityzmem” obecnym wśród uchodźców z państw arabskich, przybywających w ostatnich latach do RFN. Antysemityzm wśród azylantów jest nowym elementem w trwającym od dłuższego czasu w Niemczech sporze o stosunek poszczególnych partii do antysemityzmu i jego zwalczania. Zarówno Alternatywa dla Niemiec (AfD), jak i Lewica są oskarżane przez pozostałe ugrupowania o niedostateczne rozliczanie się z przypadków antysemityzmu we własnych szeregach. Z kolei AfD zarzuca kanclerz Angeli Merkel przyczynienie się do wzrostu ksenofobii poprzez liberalną politykę migracyjną.

Znaczące różnice między statystykami incydentów (w których mowa o sprawcach przede wszystkim prawicowej proveniencji) a odczuciami ofiar, które wskazują sprawców o pochodzeniu migracyjnym, rodzą pytania o metodologię prowadzonych zestawień. Próby wdrażania przez Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opracowanych przez organizacje pozarządowe praktyk monitorowania incydentów antysemitycznych mogą pomóc w poprawie wiarygodności statystyk dzięki przedstawieniu szerszego tła motywacji ataków. Działania federacji i krajów związkowych koncentrują się szczególnie na powstrzymaniu antysemityzmu w Internecie oraz szkołach, gdzie coraz częściej dochodzi do dyskryminacji i ataków.

### Diaspora żydowska w Niemczech

Po II wojnie światowej walka z antysemityzmem stała się elementem państwowej doktryny, a stosunki niemiecko-izraelskie nabrały specjalnego charakteru. W 1965 roku nastąpiło oficjalne nawiązanie stosunków dyplomatycznych, a w czerwcu 1973 roku Willy Brandt jako pierwszy niemiecki kanclerz złożył wizytę w Izraelu. Dwa lata później premier Icchaak Rabin przybył z rewizytą do Niemiec. Jednym z przełomowych momentów było przemówienie kanclerz Merkel wygłoszone w Knesecie z okazji 60. rocznicy powstania Izraela. Kanclerz nakreśliła w nim

zasadniczy kierunek polityki zagranicznej wobec Izraela: „Właśnie w tym miejscu chcę wyraźnie podkreślić: każdy rząd Niemiec i każdy kanclerz Niemiec przede mną byli świadomi historycznej odpowiedzialności Niemiec za bezpieczeństwo Izraela. Ta historyczna odpowiedzialność Niemiec jest elementem racji stanu naszego państwa. To znaczy, że bezpieczeństwo Izraela jest dla mnie jako niemieckiej kanclerz czymś niepodlegającym dyskusji”<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel vor der Knesset am 18. März 2008 in Jerusalem, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-von-bundeskanzlerin-dr-angela-merkel-796170>

Izrael jest dla Niemiec najważniejszym partnerem na Bliskim Wschodzie pod względem gospodarczym, politycznym i w polityce bezpieczeństwa. Przejawia się to m.in. w pomocy przy zakupie uzbrojenia, wsparciu na forum UE czy pomocy Bundeswehry – np. w 2006 roku na wyraźną prośbę Izraela wysłano w rejon Bliskiego Wschodu niemieckich żołnierzy do nadzorowania przestrzegania embarga na dostawy broni do Libanu (misja UNIFIL). Kanclerz Merkel odwiedziła Izrael siedmiokrotnie, każdorazowo podkreślając specjalny charakter stosunków niemiecko-izraelskich. Niemcy prowadzą z Izraelem (jako jednym z niewielu państw) regularne konsultacje międzyrządowe, a ich ustalenia wytyczają kierunki współpracy bilateralnej.

### Po II wojnie światowej walka z antysemityzmem stała się elementem państwowej doktryny, a stosunki niemiecko-izraelskie nabrały specjalnego charakteru.

Zarazem stosunki z Izraelem nie są wolne od napięć. Rząd w Berlinie od dłuższego czasu sprzeciwia się osadnictwu izraelskiemu na prywatnej ziemi należącej do Palestyńczyków na Zachodnim Brzegu, widząc w tym przeszkodę na drodze do trwałego rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego w oparciu o zasadę współistnienia dwóch państw<sup>2</sup>.

W Niemczech żyje obecnie ok. 250 tys. Żydów, z czego ok. 100 tys. jest członkami gmin żydowskich. 108 gmin jest skupionych w 23 stowarzyszeniach regionalnych należących do Centralnej Rady Żydów w Niemczech. Zdecydowanie mniejsza część zorganizowanej w stowarzyszenia lub gminy diaspory (ok. 5%) należy do ok. 40 żydowskich stowarzyszeń kulturalnych oraz związanej z judaizmem reformowa-

<sup>2</sup> K. Frymark, *Napięcia pomiędzy Niemcami i Izraelem*, „Analizy OSW”, 10.05.2017, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-05-10/napiecia-pomiedzy-niemcami-i-izraelem>

nym Unii Progresywnych Żydów w Niemczech (Die Union progressiver Juden in Deutschland K.d.ö.R.)<sup>3</sup>. Największe gminy znajdują się w Berlinie (ok. 11 tys. członków), Monachium (8 tys.) i Düsseldorfie (7 tys.). Kluczowa dla powiększenia się diaspory żydowskiej w RFN po zjednoczeniu Niemiec była masowa imigracja Żydów z państw byłego Związku Radzieckiego. Od 1990 do 2017 roku przybyło do RFN 232 tys. osób (z żyjących obecnie w RFN 250 tys. osób narodowości żydowskiej), które w dużej części stały się członkami gmin żydowskich<sup>4</sup>. Wybudowano wiele nowych synagog, powstało kilka nowych regionalnych organizacji żydowskich. W 2003 roku podpisano umowę pomiędzy państwem niemieckim (reprezentowanym przez MSW) a Centralną Radą Żydów, w której RFN zobowiązywała się do wspierania społeczności żydowskiej w Niemczech. Konkretnym wymiarem pomocy jest dotacja na rzecz Rady w wysokości 13 mln euro rocznie. Dodatkowo policja landowa chroni wybrane budynki należące do gmin żydowskich, w tym synagogi, przedszkola i szkoły, centra kultury, ale również niektóre restauracje.

### Wzrastające poczucie zagrożenia

W ostatnich latach nastąpił znaczący wzrost poczucia zagrożenia atakami antysemickimi wśród społeczności Żydów mieszkających w RFN. Wskaźnik lęku należy do jednego z największych w UE. Pokazują to badania Międzydyscyplinarnego Instytutu Badań nad Konfliktami i Przemocą na Uniwersytecie w Bielefeld (IKG), w których 78% respondentów wskazało, że w ostatnich pięciu latach zachowania antysemickie w RFN nasiliły się. W sondażu zleconym przez Agencję Praw Podstawowych UE (FRA)

<sup>3</sup> Der Zentralrat der Juden in Deutschland, <http://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/209813/zentralrat-der-juden>

<sup>4</sup> Jüdische Kontingentflüchtlinge und Russlanddeutsche, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/kurzdosiers/252561/juedische-kontingentfluechtlinge-und-russlanddeutsche?p=all>

41% ankietowanych Żydów z Niemiec przyznało, że w 2018 roku było ofiarą jakiejś formy antysemitckiego ataku (28% średnia unijna). Oznacza to zdecydowany wzrost w stosunku do poprzedniego badania FRA z 2012 roku, gdy 29% pytanych wskazało, że było obiektem ataków. Ponadto w ostatnich pięciu latach ofiarą ataku padło 52% badanych (w 2012 roku 36%). Obawy związane z atakami antysemitckimi powodują, że coraz więcej Żydów zastanawia się nad emigracją z Niemiec. W 2018 roku 44% badanych rozważało taką decyzję (45% nie brało tego pod uwagę)<sup>5</sup>; w 2012 roku 25% (63% nie rozpatrywało emigracji z RFN); brak jednak danych dotyczących liczby rzeczywistych wyjazdów. Obawy przekładają się na życie codzienne Żydów w RFN – 75% deklaruje rezygnację z noszenia symboli religijnych w miejscach publicznych, a 46% unika chodzenia do dzielnic i miejsc uznawanych za potencjalnie niebezpieczne<sup>6</sup>. Ten przekaz wzmacniają zalecenia przedstawicieli gmin żydowskich; wzywają oni do nie noszenia kipy w miejscach publicznych (Josef Schuster, przewodniczący Centralnej Rady Żydów w Niemczech) lub unikania konkretnych dzielnic w miastach z powodu występujących tam częściej niż zwykle przestępstw antysemitckich (m.in. w Berlinie i Frankfurcie)<sup>7</sup>.

## Wzrost liczby ataków

W 2017 roku przestępstwa antysemitckie stanowiły 4% wszystkich czynów zabronionych

<sup>5</sup> *Experiences and perceptions of antisemitism Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU*, grudzień 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/2nd-survey-discrimination-hate-crime-against-jews>

<sup>6</sup> *Experiences and perceptions, op.cit., Diskriminierung und Hasskriminalität gegenüber Juden in den EU-Mitgliedstaaten*, listopad 2013, [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-discrimination-hate-crime-against-jews-eu-member-states\\_de.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-discrimination-hate-crime-against-jews-eu-member-states_de.pdf)

<sup>7</sup> „No-Go-Areas“ in der Stadt: Wo Kippa tragen als gefährlich gilt, „Frankfurter Neue Presse“, 14.08.2018, <https://www.fnp.de/frankfurt/no-go-areas-stadt-kippa-tragen-gefaehrlich-gilt-10368715.html> oraz F. Hackenbruch, *Für Juden ist jede Ecke Berlins potenziell gefährlich*, „Der Tagesspiegel“, 13.12.2018, <https://www.tagesspiegel.de/politik/antisemitismus-fuer-juden-ist-jede-ecke-berlins-potenziell-gefaehrlich/23743012.html>

motywowanych politycznie<sup>8</sup>. W 2018 roku Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odnotowało 20-procentowy wzrost liczby ataków antysemitckich względem 2017 roku<sup>9</sup>. Z 1799 przestępstw zaklasyfikowanych przez MSW jako antysemitckie ponad 60 dotyczyło zdarzeń z użyciem przemocy (wzrost liczby takich ataków o 67%). Od początku wprowadzenia w 2001 roku nowego systemu prowadzenia statystyk przestępstwa o podłożu antysemitckim mieszczą się w przedziale 1,2–1,8 tys. rocznie, w tym przestępstw z użyciem przemocy notowano pomiędzy 28–64 rocznie<sup>10</sup>.

**Od 1990 do 2017 roku przybyło do RFN 232 tys. osób (z żyjących obecnie w RFN 250 tys. osób narodowości żydowskiej), które w dużej części stały się członkami gmin żydowskich.**

Dotychczas istniała zależność pomiędzy liczbą przestępstw a intensywnością konfliktu palestyńsko-izraelskiego (wzrost do 1,6–1,8 tys. w latach 2002, 2006, 2009, 2014). Obecny wzrost nie jest jednak bezpośrednio związany z napięciami izraelsko-palestyńskimi, a raczej jest kontynuacją trendu obserwowanego od 2012 roku (zob. Aneks: wykres 1). Na wzrost liczby ataków wpływa także agresja na portalach społecznościowych oraz wobec instytucji (wyrażana za pomocą poczty elektronicznej), a także zwiększona liczba demonstracji, w trakcie których dochodzi

<sup>8</sup> Od 2017 roku MSW prowadzi statystyki przestępstw w nowych kategoriach, w tym ze względu na antyislamską motywację Por. *Politisch Motivierte Kriminalität im Jahr 2017*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Budownictwa i Heimatu, [https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/2018/pmk-2017.pdf?\\_\\_blob=publicationFile&v=4](https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/2018/pmk-2017.pdf?__blob=publicationFile&v=4)

<sup>9</sup> *Politisch Motivierte Kriminalität im Jahr 2018*, Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Berlin, 14.05.2019, <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2019/05/pmk-2018.html>

<sup>10</sup> W 2001 roku MSW zmieniło definicję przestępstw motywowanych politycznie, co spowodowało uwzględnianie w statystykach większej liczby m.in. ataków antysemitckich.

do wystąpień antysemitów. Miejszem coraz częstszych ataków jest również szkoła. Nauczyciele zwracają uwagę na brak odpowiednich narzędzi do zgłaszania przejawów zachowań antysemitów, szczególnie widocznych wśród dzieci nie pochodzących z niemieckiego kręgu kulturowego oraz brak wypracowanych wzorców postępowania w takich przypadkach<sup>11</sup>.

**Obawy związane z atakami antysemitami powodują, że coraz więcej Żydów zastanawia się nad emigracją z Niemiec. W 2018 roku 44% badanych rozważyło taką decyzję.**

Ataki antysemitów najczęściej przejawiają się jako: podżeganie do nienawiści, rozpowszechnianie materiałów propagandowych i symboli zakazanych organizacji, uszkodzenia mienia (w tym cmentarzy, synagog czy restauracji), pobicia oraz podpalenia. Prawie połowa z przestępstw jest popełniania w Internecie<sup>12</sup>. Do wydarzeń, które wywołały w tym roku największy rezonans medialny, należy zaatakowanie i pobicie w kwietniu 2018 roku w Berlinie grupy młodych osób noszących kipy. Całość została sfilmowana i zamieszczona w Internecie przez ofiary ataku<sup>13</sup>. Najbardziej pogłębione badania dotyczą ataków w Berlinie, gdzie ma miejsce największa liczba incydentów wśród wszystkich niemieckich landów, a gmina żydowska jest największa<sup>14</sup>. Najczęściej do ataków dochodzi na ulicach, w środkach transportu publicznego, w szkołach i na uczelniach, w miejscach pracy i obiektach upamiętnienia ofiar Holokaustu.

<sup>11</sup> E. Kagermeier, *Antisemitismus an Schulen: „Schon wieder Holocaust?”*, „Die Zeit”, 12.09.2018, <https://www.zeit.de/gesellschaft/schule/2018-09/diskriminierung-antisemitismus-rechtsextremismus-juden-schulen-mobbing>

<sup>12</sup> *Ein Bericht der Recherche- und Informationsstelle Antisemitismus Berlin (RIAS)*, Berlin 2019.

<sup>13</sup> *Ibidem*.

<sup>14</sup> *Ibidem*.

Częściej dochodzi do ataków na instytucje oraz organizacje pozarządowe niż osoby prywatne. W 2018 roku odnotowano w Berlinie 46 ataków z użyciem przemocy fizycznej (w 2017 roku – 18). Łącznie ucierpiało w nich 86 osób, w tym 13 dzieci i młodocianych. Częściej ofiarami padali mężczyźni niż kobiety. W przypadku 24 osób podkreślano żydowskie pochodzenie ofiar, w odniesieniu do 43 decydowało traktowanie ich jako politycznych przeciwników o zbyt proizraelskim nastawieniu.

Szczególnie widoczny jest wzrost przestępstw antysemitów w Internecie. W opinii niemieckich Żydów, antysemityzm w sieci jest najdotkliwszym problemem związanym z antysemityzmem w RFN (uważa tak 87% badanych)<sup>15</sup>. Portale społecznościowe zdecydowanie zwiększają możliwości organizacyjne grup antysemitów oraz poszczególnych osób i rozpowszechniają treści, które wcześniej były mniej dostępne. Budują zarazem w ten sposób sieć kontaktów ułatwiającą zdobycie informacji, np. o antysemitów demonstracjach. Internet doprowadził także do używania mowy nienawiści na dotychczas nieznaną skalę<sup>16</sup>. Wzrost liczby antysemitów komentarzy ma szczególne znaczenie, biorąc pod uwagę, że ponad połowa przestępstw o podłożu antysemitów ma charakter podżegania do nienawiści oraz rozpowszechniania materiałów propagandowych i symboli zakazanych organizacji. Pomiędzy 2007 a 2017 rokiem doszło do wzrostu antysemitów komentarzy na portalach mediów opiniotwórczych (m.in. „Die Welt”, „Die Zeit”, „FAZ”) z 7% do 30%<sup>17</sup>.

<sup>15</sup> A. Zick, A. Hövermann, S. Jensen, J. Bernstein, *Jüdische Perspektiven auf Antisemitismus in Deutschland*, kwiecień 2017, [https://uni-bielefeld.de/ikg/daten/JuPe\\_Bericht\\_April2017.pdf](https://uni-bielefeld.de/ikg/daten/JuPe_Bericht_April2017.pdf)

<sup>16</sup> Niemcy starają się ograniczyć mowę nienawiści w Internecie. Por. K. Frymark, K. Popławski, Niemcy: *Walka z dezinformacją i mową nienawiści w Internecie*, „Analiza OSW”, 12.04.2017, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-04-12/niemcy-walka-z-dezinformacja-i-mowa-nienawisci-w-internecie>

<sup>17</sup> M. Schwarz-Friesel, *Langzeitstudie „Antisemitismus 2.0 und die Netzkultur des Hasses*, Technische Universität Berlin, lipiec 2018, [https://www.linguistik.tu-berlin.de/menue/antisemitismus\\_2\\_0/](https://www.linguistik.tu-berlin.de/menue/antisemitismus_2_0/)

## Zaimportowany antysemityzm?

Ocenę zależności pomiędzy migracjami do RFN a wzrostem ataków antysemickich utrudnia brak kompleksowych badań ze wszystkich niemieckich landów uwzględniających kontekst przyjmowania uchodźców z fali migracyjnej 2015 roku. Jedno z niewielu opracowań dotyczących

**Miejszem coraz częstszych ataków jest również szkoła. Nauczyciele zwracają uwagę na brak odpowiednich narzędzi do zgłaszania przejawów zachowań antysemickich, szczególnie widocznych wśród dzieci nie pochodzących z niemieckiego kręgu kulturowego.**

antysemickiego nastawienia osób przybyłych do RFN po 2015 roku powstało na podstawie badań przeprowadzonych w Bawarii na grupie Syryjczyków, Irakijczyków i Afgańczyków. Autorzy wskazali na bardziej rozpowszechnione niż w reszcie społeczeństwa tendencje antysemickie w tej grupie badanych, nie wykazano jednak bezpośredniego przełożenia na ataki na tle antysemickim<sup>18</sup>. Do podobnych wniosków doszli eksperci federalnego MSW, wskazując, że wśród uchodźców nastawienie antysemickie wykazywało 56% badanych (średnia dla Niemców to 16–20%). Największy odsetek (94% w 2017 roku) przestępstw antysemickich urzędnicy MSW przypisują ekstremistom prawicowym. Jedynie za 2% ataków odpowiadali muzułmanie<sup>19</sup>. Potwierdzają to również badania Uniwersytetu Technicznego (Technische Universität, TU) z Berlina, w których zwraca się uwagę na

<sup>18</sup> D. Poensgen, A. Rasumny, B. Steinitz, D. Streibl, *Problem-beschreibung: Antisemitismus in Bayern*, Recherche- und Informationsstelle Antisemitismus, sierpień 2018.

<sup>19</sup> M. C. Schulte von Drach, *Wie verbreitet ist Antisemitismus und von wem geht er aus?*, 14.04.2018, <https://www.sueddeutsche.de/politik/juden-in-deutschland-wie-verbreitet-ist-antisemitismus-und-von-wem-geht-er-aus-1.3921657>

brak związku pomiędzy antysemickimi atakami a domniemanym sprawstwem azylantów<sup>20</sup>. Znacząco różne dane prezentuje grupa ekspercka przy MSW w raporcie z 2017 roku, w którym wskazano na podstawie ankiet wśród Żydów, że 80% ataków z użyciem przemocy dokonywanych jest przez muzułmanów<sup>21</sup>. Ponadto niemieccy Żydzi, najczęściej ze wszystkich ankietowanych w państwach UE osób narodowości żydowskiej, wymieniają wśród sprawców ataków antysemickich muzułmanów (41%)<sup>22</sup>. Znamienne są również badania IKG przeprowadzone na mieszkających w RFN Żydach, w których respondenci dowodzili, że sprawcami napastowania oraz zniewag byli najczęściej muzułmanie (62%)<sup>23</sup>.

Rozdzźwięk pomiędzy niewielką liczbą przestępstw antysemickich przypisywanych muzułmanom w statystykach MSW a wskazaniem poszkodowanych Żydów rodzi pytanie o sposób tworzenia statystyk lub/i metodę badania respondentów.

## Fragmentaryczność statystyk

Różnice w przyjętej przez policję metodologii prowadzenia statystyk skutkują zaniżaniem wykazywanej liczby ataków. Do takich wniosków doszła grupa ekspercka przy MSW<sup>24</sup>. Potwierdza to również berlińskie Centrum Badań i Informacji o Antysemityzmie (RIAS). Jest ono uznawane przez pełnomocnika rządu RFN ds. walki z antysemityzmem za modelowy przykład prowadzenia statystyk przez organizacje pozarządowe. Ze statystyk centrum wynika,

<sup>20</sup> D. Feldman, *Antisemitism and Immigration in Western Europe Today. Is there a connection?* Berlin, kwiecień 2018.

<sup>21</sup> *Antisemitismus in Deutschland – aktuelle Entwicklungen*, Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, kwiecień 2017, <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/gesellschaftlicher-zusammenhalt/expertenkreis-antisemitismus/expertenkreis-antisemitismus-node.html>

<sup>22</sup> *Experiences and perceptions of antisemitism*, op. cit.

<sup>23</sup> *Jüdische Perspektiven*, op. cit.

<sup>24</sup> *Antisemitismus in Deutschland*, op. cit.



że w 2016 roku w Berlinie doszło do 470 przestępstw na tle antysemitycznym, natomiast raport landowego kontrwywiadu (LfV) uwzględnił 175 takich przypadków. Przyczyną części różnic w statystykach jest uwzględnianie w zestawieniach RIAS nie tylko przestępstw, lecz także incydentów o mniejszej wadze.

**Problemem jest wewnętrzna klasyfikacja przestępstw na tle antysemitycznym, która w przypadku czynów popełnianych przez nieznaną sprawców uznaje je automatycznie za przejaw pravicowego ekstremizmu.**

Do głównych czynników decydujących o różnicach w statystykach należy powszechna również w innych systemach prawnych zasada, że w przestępstwach, które składają się z kilku czynów zabronionych uwzględnia się tylko czyn zagrożony najwyższą karą (np. w przypadku rabunku na tle antysemitycznym – tylko rabunek). Zestawienia zaburza również liczba zdarzeń rejestrowanych w trakcie demonstracji. Często tylko część wykroczeń popełnianych podczas manifestacji jest rejestrowana przez policję i ujmowana w statystykach. Dodatkowo policja nie zawsze rozpoznaje tło przestępstw i klasyfikuje część z nich jako przestępstwa polityczne dokonywane przez pravicowych ekstremistów, nie wskazując jednak na ich antysemityczne tło. Kolejnym problemem jest wewnętrzna klasyfikacja przestępstw na tle antysemitycznym, która w przypadku czynów popełnianych przez nieznaną sprawców uznaje je automatycznie za przejaw pravicowego ekstremizmu (na podstawie ich ideologicznego powiązania z narodowym socjalizmem). Najwięcej tego rodzaju przypadków dotyczy przestępstw rozpowszechniania materiałów propagandowych oraz symboli organizacji uznanych za niekonstytucyjne. Takich przestępstw jest najwięcej (wśród przestępstw antysemitycznych),

co w konsekwencji prowadzi do częściowego wypaczenia statystyk<sup>25</sup>.

W „szarej strefie” przestępstw, do których dochodzi na tle antysemitycznym, znajdują się również te niezgłaszane przez ofiary. W przypadku badań przeprowadzonych przez FRA w 2012 roku oraz radę ekspertów ds. antysemityzmu przy MSW w 2016 roku odpowiednio tylko 28% i 23% badanych Żydów w RFN przyznało, że zgłosiło przypadki przestępstw wobec nich na policję<sup>26</sup>. Ponadto część przestępstw nieskierowana wobec konkretnych osób (np. propagowanie zakazanych symboli) jest ignorowana przez organy ścigania. Tylko 2% badanych przyznaje, że prowadzone postępowanie w sprawie, w której padli ofiarą, było wynikiem inicjatywy policji. Problemem jest także klasyfikacja przestępstw, których podłożem jest konflikt palestyńsko-izraelski. Są one przyporządkowywane – w zależności od oceny urzędnika – albo do kategorii antysemitycznej, albo jako (pozbawione tej kwalifikacji) „konflikty wewnątrzpaństwowe”.

## Walka polityczna

Spór o stosunek partii do antysemityzmu jest wpisany w dyskurs i walkę polityczną w RFN. W ostatnich latach nasilił się ze względu na częstsze niż dotychczas wypowiedzi antysemityczne wśród przedstawicieli AfD, która obok Lewicy jest najczęściej oskarżana przez inne ugrupowania o bagatelizowanie antysemityzmu we własnych szeregach.

W obu przypadkach antysemityzm jest potępiany przez kierownictwo partii, znajduje jednak wyraz w wypowiedziach polityków radykalnych odłamów ugrupowań. Dotyczy to przede wszystkim obserwowanego przez kontrwywiad skrajnego skrzydła AfD, tzw. Der Flügel. Do najbardziej znanych incydentów doszło z udziałem

<sup>25</sup> S. Unsleber, *Verletzt in Berlin*, „Die Tageszeitung”, 15.02.2018, <https://taz.de/Antisemitismus-in-Deutschland/!5482392/>

<sup>26</sup> *Antisemitismus in Deutschland*, op. cit.

Wolfganga Gedeona z parlamentu krajowego Badenii-Wirtembergii, powołującego się w swoich wypowiedziach m.in. na „Protokoły mędrców Syjonu” oraz z udziałem Björna Höcke, przewodniczącego AfD w parlamencie Turynii, określającego berliński pomnik upamiętniający ofiary Holokaustu jako „pomnik hańby”<sup>27</sup>. W większości przypadków dochodzi do szybkiej i potępiającej reakcji ze strony władz partii, jednak często reakcja ta rażąco różni się z nastawieniem bazy partyjnej. Opór szeregowych członków przed wyciągnięciem konsekwencji wobec osób oskarżanych o antysemityzm był widoczny w braku poparcia większości 2/3 członków frakcji w Badenii-Wirtembergii dla wykluczenia Gedeona (inicjatorem postępowania był obecny przewodniczący AfD Jörg Meuthen). Próba usunięcia polityka doprowadziła do rozłamu w lokalnych strukturach partii.

**Spór o stosunek partii do antysemityzmu jest wpisany w dyskurs i walkę polityczną w RFN. W ostatnich latach nasilił się ze względu na częstsze niż dotychczas wypowiedzi antysemickie przedstawicieli AfD.**

W partii Lewicy wypowiedzi o charakterze antysemickim wpisywane są najczęściej w kontekst krytyki Izraela i USA. Trudno przypisać tendencje antysemickie do konkretnego skrzydła partii, jednak najaktywniejsi przedstawiciele wywodzą się z zachodnich landów, których członkowie wchodziłi wcześniej w skład marksistowskich i maoistowskich ugrupowań zwalczających „imperializm Izraela” oraz jego współpracę z USA. Lewica jako jedyna partia nie poparła wniosku Bundestagu potępiającego antysemityzm i domagającego się ustanowienia pełnomocnika rządu ds. antysemityzmu w styczniu 2018 roku.

<sup>27</sup> Do najbardziej wyrazistych wypowiedzi antysemickich wśród członków AfD eksperci MSW zaliczyli również wystąpienia: Petera Ziemanna, Jana-Ulricha Weißa, Gunnara Baumgarta. Por. *Antisemitismus in Deutschland*, op. cit.

Lewica podobnie jak AfD była wykluczona przez inne frakcje z prac nad przygotowaniem wniosku. Wcześniej ugrupowanie wstawiło się m.in. krytyką wystąpienia Szimona Peresa w Bundestagu w trakcie upamiętnienia Dnia Ofiar Holokaustu (27 stycznia 2010 roku) oraz uczestnictwem kilkorga deputowanych Lewicy (Annette Groth, Norman Paech, Inge Hörger) w rejsie pro-palestyńskich działaczy tzw. Flotyli Wolności, zaatakowanych przez marynarkę wojenną Izraela w maju 2010 roku. W listopadzie 2008 roku CDU doprowadziła do wykluczenia Lewicy jako współinicjatora deklaracji Bundestagu potępiającej antysemityzm w RFN. Lewica przyjęła ten sam tekst w osobnej deklaracji. Obecnie partia jest krytykowana za utrzymywanie poparcia dla ruchu „żółtych kamizelek” we Francji mimo informacji o antysemickich incydentach z udziałem protestujących.

Pomimo występowania w obu partiach wypowiedzi antysemickich zarówno Lewica, jak i AfD podkreślają istnienie wewnątrzpartyjnych grup współpracujących z Żydami. W przypadku Lewicy jest to istniejąca od 2007 roku w młodzieżowce ugrupowania (Linksjugend) grupa robocza Shalom (Bundesarbeitskreis Shalom), która stara się wpływać na wewnątrzpartyjną debatę o antysemityzmie, m.in. organizując konferencje i happeningi oraz publikując broszury informacyjne. Inną funkcję pełni grupa Żydzi w AfD (Juden in der AfD), założona w październiku 2018 roku przez 24 członków partii. Jej działalność skupia się na ściganiu przypadków antysemityzmu wśród muzułmanów oraz lewicowego antysyjonizmu<sup>28</sup>. AfD wykorzystuje antysemickie ataki dokonywane przez muzułmanów do krytyki polityki migracyjnej Merkel, wskazując na odpowiedzialność kanclerz za wzrost antysemityzmu w RFN (m.in. wiceprzewodniczący partii Georg Pazderski)<sup>29</sup>.

<sup>28</sup> *Grundsatzklärung der Bundesvereinigung Juden in der Alternative für Deutschland*, <https://www.j-afd.org/grundsatzklaerung>

<sup>29</sup> G. Pazderski, *Muslimen dürfen ihren Antisemitismus nicht in unserer Gesellschaft verbreiten*, 23.03.2018, <https://www.afd.de/georg-pazderski-muslimen-duerfen-ihren-antisemitismus-nicht-in-unserer-gesellschaft-verbreiten/>

## Cios w wizerunek Niemiec

Debata publiczna dotycząca ataków antysemitycznych przyczyniła się do nasilenia prac Bundestagu oraz działań rządu RFN przeciwdziałających antysemityzmowi. Na wniosek CDU, CSU, SPD, FDP oraz Zielonych, przy poparciu AfD, Bundestag przyjął w styczniu 2018 roku rezolucję potępiającą antyżydowskie demonstracje, palenie flag Izraela oraz ataki antysemityczne (w tym dokonywane przez azylantów).

**Wzrost liczby ataków antysemitycznych uderza w wizerunek RFN jako państwa skutecznie walczącego z przejawami antysemityzmu. Dla Niemców jest to szczególnie ważne ze względu na historię i niemieckie przekonanie o wzorcowym rozliczeniu się z nazizmem.**

Wynikiem parlamentarnej debaty było powołanie w maju 2018 roku, pierwszy raz w historii RFN, pełnomocnika rządu ds. walki z antysemityzmem. Został nim były dyplomata Felix Klein odpowiadający w MSZ za kontakty z organizacjami żydowskimi i walkę z antysemityzmem. Jednym z jego priorytetowych projektów jest stworzenie atlasu niemieckiego antysemityzmu, w którym będą rejestrowane zarówno przestępstwa, jak i inne incydenty antysemityczne. Atlas ma pomóc w weryfikacji policyjnych statystyk oraz zmniejszyć lukę pomiędzy zaniżonymi oficjalnymi danymi a zestawieniem organizacji pozarządowych. Również kanclerz Angela Merkel w swoich przemówieniach, np. 9 listopada 2018 roku, wskazywała na wzrost antysemityzmu i pojawianie się nowych jego przejawów (m.in. wymieniła antysemityzm wśród muzułmanów w RFN) oraz zapowiadała bardziej zdecydowaną walkę z nim. Rząd Niemiec chcąc poprawić swój wizerunek, poruszył w 2018 roku pierwszy raz w historii niemiecko-izraelskich konsultacji międzyrządo-

wych problem ataków antysemitycznych. Również na forum UE Niemcy będą dążyły do zaakcentowania własnych inicjatyw w walce z antysemityzmem. Będzie to jeden z priorytetów niemieckiej prezydencji w UE w drugiej połowie 2020 roku.

Wzrost liczby ataków antysemitycznych uderza w wizerunek RFN jako państwa skutecznie walczącego z przejawami antysemityzmu. Dla Niemców jest to szczególnie ważne ze względu na historię i niemieckie przekonanie o wzorcowym rozliczeniu się z nazizmem. Niektórzy politycy, w tym były szef MSW Thomas de Maizière, traktują walkę z antysemityzmem jako niemiecką „rację stanu” oraz papierek lakmusowy dla niemieckiego społeczeństwa. W podobnym tonie wypowiadał się również prezydent Frank-Walter Steinmeier. Problem jest tym większy, że 40% młodych Niemców w wieku 18–34 lat albo nigdy nie słyszało o Holokauście, albo wie o nim „niewiele”<sup>30</sup>. Młodzież jest też skłonna do większego krytycyzmu wobec Izraela. Nowe pokolenie uczniów, w coraz większej części o pochodzeniu migracyjnym, ma zdecydowanie większy dystans do rozliczania się z nazistowską przeszłością, a podręczniki szkolne, z których wiedzę czerpią dzieci, są często niepełne lub pobieżnie przedstawiają zagadnienia antysemityzmu<sup>31</sup>. Stawia to Niemców przed nowymi wyzwaniem, w tym pogodzeniem polityki azylowej i przyjmowania nowych migrantów z zachowaniem dotychczasowych specjalnych stosunków z Izraelem.

<sup>30</sup> *The word Jew was not a common insult when I went to school... it is now*, CNN, 28.11.2018, [https://edition.cnn.com/2018/11/28/europe/germany-anti-semitism-education-intl/index.html?utm\\_content=2018-11-28T07%3A30%3A12&utm\\_term=link&utm\\_source=fb-CNN&utm\\_medium=social&fbclid=IwAR2rkY1wAzmXda-ZjxLqtYnmGZhCr3oB8Ua54JfbtiyAAzWqRE43toO9620](https://edition.cnn.com/2018/11/28/europe/germany-anti-semitism-education-intl/index.html?utm_content=2018-11-28T07%3A30%3A12&utm_term=link&utm_source=fb-CNN&utm_medium=social&fbclid=IwAR2rkY1wAzmXda-ZjxLqtYnmGZhCr3oB8Ua54JfbtiyAAzWqRE43toO9620)

<sup>31</sup> S. Salzborn, A. Kurth, *Antisemitismus in der Schule, Erkenntnisstand und Handlungsperspektiven*. Wissenschaftliches Gutachten, styczeń 2019.



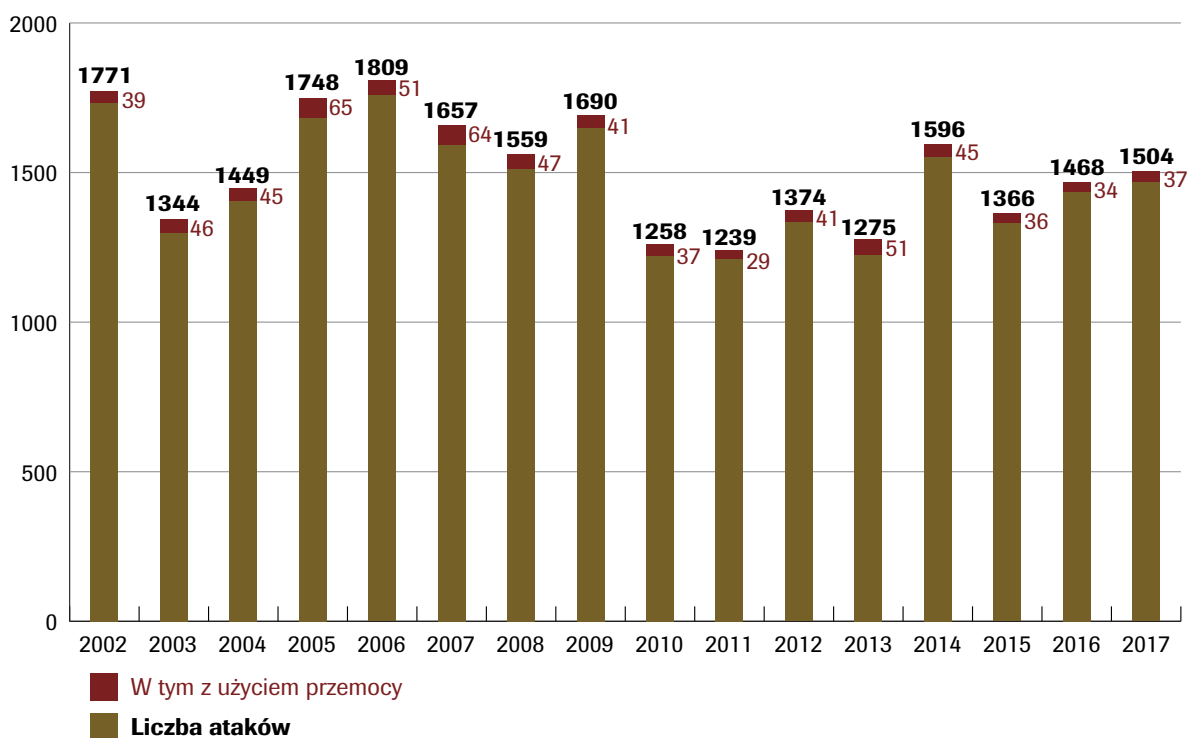
## Działania państwa zmierzające do ograniczenia antysemityzmu

Narastanie liczby ataków antysemickich doprowadziło do uaktywnienia prewencyjnej działalności państwa niemieckiego. Dotyczy to przede wszystkim trzech obszarów: prewencji właściwej (szkolenia m.in. dla nauczycieli, policjantów i sędziów), systemu monitoringu zgłaszania ataków (postulat utworzenia we wszystkich landach jednostek monitorowania ataków na wzór berlińskiego RIAS) oraz zwiększonej koordynacji działań zarówno w samych landach, jak i pomiędzy szczeblem federalnym a państwami związkowymi (dążenie do powołania we wszystkich landach pełnomocników ds. walki z antysemityzmem).

Ze względu na federalną strukturę RFN, w przeciwdziałanie atakom antysemickim zaangażowane są przede wszystkim organy na szczeblu krajów związkowych. Do nich należy zdecydowana większość instytucji realizujących zadania w tym zakresie, m.in. policja landowa (ochrona obiektów kultu, szkół czy wybranych restauracji), landowe struktury kontrwywiadu (LfV), szkolnictwo (w tym warsztaty realizowane w ramach zdecentralizowanych programów grantowych dotyczące zarówno prewencji, jak i reakcji na ataki antysemickie w szkołach) oraz landowe centrale kształcenia politycznego (Landeszentrale für politische Bildung podlegające landowym MSW).

Na płaszczyźnie federalnej za walkę z antysemityzmem odpowiedzialne są m.in. ministerstwa, w tym przede wszystkim MSW, a także resort ds. rodziny, osób starszych, kobiet i młodzieży oraz urzędy centralne, takie jak kontrwywiad (BfV). Za koordynację działań pomiędzy federacją i landami odpowiada pełnomocnik rządu ds. walki z antysemityzmem oraz wspólna federalno-landowa komisja. W ośmiu landach działają dodatkowo regionalni pełnomocnicy ds. walki z antysemityzmem.

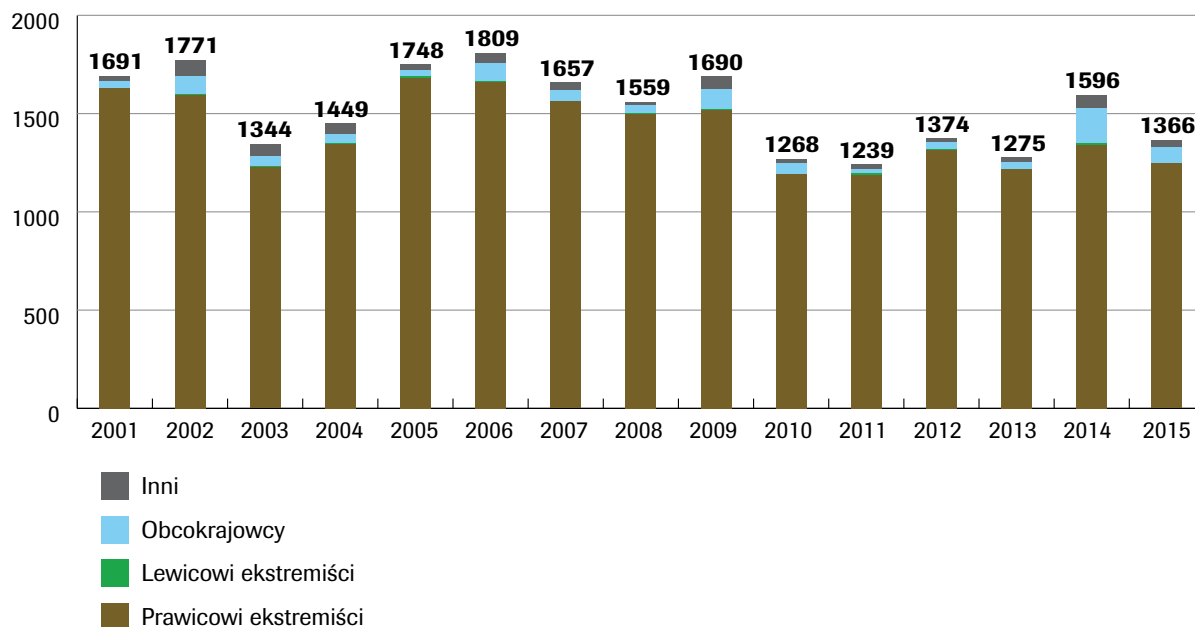
Wykres 1. Ataki antysemickie w RFN w latach 2002–2017



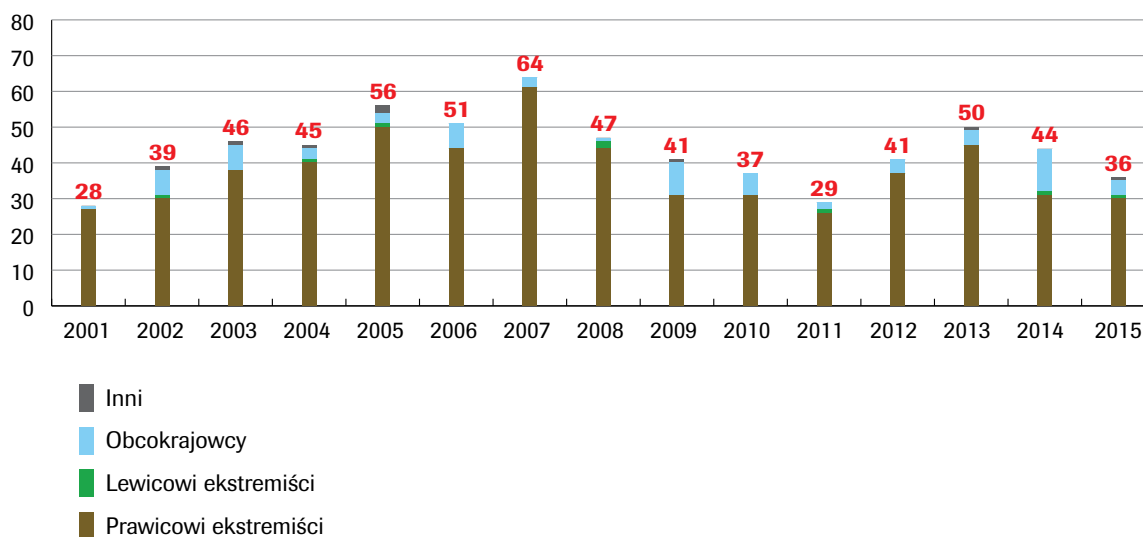
Źródło: Statista.de, na podstawie danych Federalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

## Wykres 2. Przestępstwa motywowane politycznie na tle antysemitycznym w latach 2001–2015

Łączna liczba przestępstw antysemitycznych popełnianych przez:

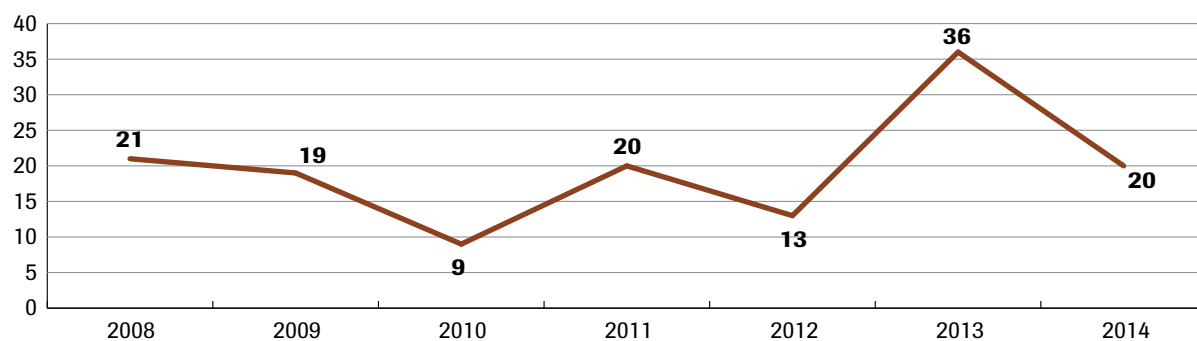


Przestępstwa antysemityczne z użyciem przemocy popełniane przez:



Źródło: Federalny Urząd ds. Ochrony Konstytucji

Wykres 3. Ataki na synagogi w latach 2008–2014



Źródło: Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

---

REDAKCJA MERYTORYCZNA: Wojciech Stanisławski,

Anna Kwiatkowska-Drożdż

REDAKCJA: Katarzyna Kazimierska, Anna Łabuszewska

SKŁAD: Bohdan Wędrychowski, Wojciech Mańkowski

Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia

ul. Koszykowa 6a, 00-564 Warszawa

tel.: +48 | 22 | 525 80 00,

fax: +48 | 22 | 525 80 40

**Opinie wyrażone przez autorów analiz nie przedstawiają  
oficjalnego stanowiska władz RP**

Zapraszamy na naszą stronę: [www.osw.waw.pl](http://www.osw.waw.pl)